

Stockholm 2023-11-01

Klimatomställningen ska fungera för vanligt folk i hela landet

Boende, transporter och klimatsäkring behöver bli rättvist

Gruppmedlemmar:

Anna-Caren Säterberg

Jytte Guteland

Peder Björk

Innehållsförteckning

Kort sammanfattning	4
Hur ser problemen ut?	4
Varför finns problemen?	7
Hur kommer problemen utvecklas?.....	8

Bakgrund

Partistyrelsen antog den 24 mars 2023 en mellanvalsstrategi för 2023–2026. Där konstateras att en uppdaterad samhällsanalys och politikutveckling ska genomföras inför partikongressen 2025. Detta ska säkerställa partiets riktning inför 2030-talet.

Målet med politikutvecklingen är att ta fram politik för en starkare samhällsgemenskap i Sverige. Politikutvecklingen ska genom att lyfta blicken och involvera många krafter långsiktigt driva den politiska debatten framåt och etablera en socialdemokratisk problemformulering.

Partistyrelsen ska med utgångspunkt i detta arbete ta fram politiska riktlinjer, program och andra beslutshandlingar inför kongressen 2025.

Kort sammanfattning

Vanligt folk är oroliga för klimatkrisen och vill att samhället ställer om, men andra kriser och oro för hushållsekonomin upplevs ofta som mer akuta. Många ser den tidigare förda klimatpolitiken som orättvis – varför ska jag ”offra” något när de rikaste kan nyttja stöd för att ställa om och ändå fortsätter att släppa ut mest? Nu behövs politiska reformer som bidrar till att vanligt folk kan ställa om, känner sig delaktiga och ser förändringen som en förbättring.

Hur ser problemen ut?

Det råder ingen tvekan om att klimatförändringarna i världen redan är betydande och riskerar att förändra hela vårt sätt att leva om vi inte agerar. Torka, bränder, översvämningar och jordskred - så ser verkligheten ut på en överhettad planet. Vi behöver både snabbt minska utsläppen för att begränsa klimatförändringarna och samtidigt vidta åtgärder för att hantera effekterna av det redan förändrade klimatet. Sverige har ett stort ansvar som ett av de länder som släppt ut mycket under lång tid.

Socialdemokraterna har varit drivande i miljöfrågan sedan 1960-talet. I sitt inledningsanförande vid FN:s första miljökonferens, som hölls i Stockholm 1972, sa vår dåvarande partiledare Olof Palme:

”När det gäller människans livsmiljö finns det ingen individuell framtid, varken för människor eller nationer. Framtiden är gemensam. I gemenskap måste vi dela den. Tillsammans måste vi skapa den.”

Partiets engagemang fortsatte med Göran Perssons vision om det gröna folkhemmet och dagens mål om att Sverige ska bli det första fossilfria välfärdslandet i världen. Inom industrin har politiken framgångsrikt stöttat en sådan utveckling, men vi saknar konkret politik som stöttar vanligt folk att ställa om.

Samtidigt har ojämlikheten, sedan 1980-talet, ökat snabbt i Sverige. De rikaste har blivit betydligt rikare framför allt på grund av ökade kapitalinkomster och en snedvriden beskattning. Stora grupper med lägre inkomster har lämnats efter på grund av att otryggheten på arbetsmarknaden har ökat och offentliga försäkringssystem har urholkats.

Den ökande ojämlikheten syns i skillnader i klimatavtryck. År 2019 var utsläppen 42 ton per person från den procent av svenskarna som har högst inkomster. Utsläppen per person i den halva av befolkningen som har lägst inkomster var cirka 4 ton per person.

Vi svenskar är medvetna om att klimatomställningen måste ske. De allra flesta vill ställa om och tycker att de själva har ett stort ansvar för att göra det, men vet inte hur. Det är svårt för den enskilde att veta vad som är ett klimatsmart agerande. Det finns bland annat många olika märkningar och politiken har ibland stöttat en teknik och en konsumtion som senare visar sig inte leva upp till förväntningarna. Dieselbilen är ett tydligt exempel då den först klassades som en miljöbil för att sedan bedömas inte vara det.

Vi ser tre områden där det finns stor potential att minska utsläppen om vanligt folk ställer om och där det har saknats en rättvis klimatpolitik som har gjort det möjligt:

- boende
- transporter, och
- klimatsäkring.

Alla behöver få möjlighet att ställa om oavsett var man bor eller hur mycket man tjänar. Detta gäller särskilt transporter och boende, som står för både stora utsläpp och stora kostnader. Men vi behöver också kunna hantera effekterna av det redan förändrade klimatet, som kommer förändras ytterligare, genom åtgärder för klimatsäkring. Många svenskar har sett vägen spolats bort och källaren vattenfyllas. Förmågan och möjligheten att klimatsäkra sin bostad måste stärkas oavsett om den är ägd eller hyrd.

I klimatdebatten låter det ofta som om det är upp till varje individ att ställa om. Men det är långt ifrån alla individer som ges förutsättningarna. Den som bor i en egen villa har ofta stor rådighet över sin bostadssituation. Då är det möjligt att investera i exempelvis energieffektivisering, under förutsättning att man har tillräckligt med egna pengar eller att det finns möjlighet till lån. Boende i hyresrätter är beroende av hyresvärdens intresse och vilja. Forskning visar dock att energieffektiviseringar i flerfamiljshus har inneburit högre hyror även sex år efter att investeringen gjordes. Den lägre energikostnaden tycks alltså inte sänkt hyresgästernas kostnad. Energieffektiviseringens vinster att både frigöra energi och skydda hushållen från kostnader har hittills främst kommit höginkomsttagare till del. Det är orimligt att hyresgäster, som i genomsnitt bor trängre och därmed har lägst utsläpp från sitt boende, är de som får betala mest när husen ska energieffektiviseras eller nya energisystem ska installeras.

När det gäller transporter krävs ofta kollektiva investeringar för att människor ska ha en reell förmåga att ställa om. Priset för kollektivtrafiken har ökat mer än bränslepriserna och i stora delar av landet upplevs kollektivtrafiken både som dyr och

otillräcklig. Det behövs en utbyggd kollektivtrafik som är tillförlitlig och mer frekvent. I vissa glest befolkade delar av landet, och för vissa grupper på grund av arbetstider eller funktionsnedsättning, kommer bilen alltid vara det bästa alternativet. För att en klimatsmart bil då ska vara ett alternativ behövs tank- och laddmöjligheter, såväl publika som privata. Precis som tillgänglighet till övrig service. Mycket av den omställning som behöver göras är helt enkelt inte möjlig för individen om inte samhället i stort ställer om.

Arbetet med att rusta vårt samhälle för ett förändrat klimat har inte varit tillräckligt. Vi lever i en pågående klimatförändring och behöver anpassa oss både till extremväder som översvämningar och värmeböljor och långsamma klimatförändringar som till exempel riskerar att ge dyrare dricksvatten. Vi behöver också rusta oss för att hantera konsekvenserna av klimatförändringar i omvärlden som till exempel osäkrare livsmedelsförsörjning och dyrare mat.

Människor med låga inkomster riskerar att drabbas hårdare av klimatförändringarna, även i Sverige. Låginkomsttagare bor till exempel ofta i äldre hus som är sämre rustade för värmeböljor och översvämningar från kraftiga regn. Trots att höginkomsttagare oftare äger hus i kustnära områden och därför kan vara mer exponerade för till exempel stigande havsnivåer, har de bättre förutsättningar att hantera konsekvenserna av klimatförändringar än personer som lever med små ekonomiska marginaler.

Parallellt med klimatkrisen finns flera andra kriser

Samtidigt som klimatkrisen finns flera andra kriser. Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina har förändrat säkerhetsläget. Kriget har blottlagt sårbarheter där vi som land riskerar att hamna i händerna på länder eller företag som inte går att lita på. Europeiska länders beroende av gas från Ryssland har skapat en energikris med kraftigt ökade elpriser. De höga elpriserna har drivit upp inflationen. Efter många år av låg inflation och reallöneökningar har nästan alla hushåll sett utgifterna öka mer än intäkterna och många oroar sig mer för sin ekonomi än för klimatet.

De kraftigt ökade priserna på el och fordonsbränslen har fått en stor påverkan på människors ekonomi. Kostnadsökningen har varit störst för familjer i eluppvärmda hus och med behov av bilen för att ta sig till jobbet eller att skjutsa barnen till träningen, i de delar av landet där kollektivtrafiken inte är ett alternativ. För grupper med små marginaler kan även mindre kostnadsökningar vara svåra att klara. De höga el- och bränslepriserna har också lett till en större medvetenhet om behovet att ställa om för att klara såväl klimatet som den egna ekonomin. Genom en omställning som

minskar vårt beroende av fossila bränslen minskar vi också samhällets och hushållens sårbarhet.

Det finns också en tillitskris. Ökad ojämlikhet och försämrade välfärd har skapat misstro mot all politik; även klimatpolitiken. Vi har både en ung generation efter Greta Thunberg som oroar sig mer för sin ekonomi än för klimatet och ett bränsleuppror som arbetar för lägre el- och drivmedelspriser. Det sprids felaktiga föreställningar om den genomförda politiken och en misstro mot politiker i stort och vad de gör med skattemedel.

Många upplever en ekonomisk och geografisk orättvisa i klimatpolitiken. Det finns en ilska över en klimatorättvisa där de rikaste släpper ut mest och inte tar sitt ansvar. Samtidigt har vanligt folk inte haft råd att ta del av till exempel subventioner till elbilar, energieffektivisering av hus eller uppsättning av solpaneler. Högerpopulistiska krafter har utnyttjat detta för att elda på ett utbrett missnöje på landsbygden med att service försvinner och att den höga kommunalskatten inte räcker till en fullgod välfärd. Missnöjet har i många fall kanaliserats till en kritik mot bränslepriser när det egentligen är mycket bredare.

Varför finns problemen?

Klimatpolitiken för hushållen har varit svag och ojämlik. Sverige har haft en ambitiös klimatpolitik för omställning av industrin och vi ser nu flera industrier med förmåga att ställa om. Den politik som har riktats till privatpersoner har däremot inte kunnat åstadkomma de stora språng som behövs. Med dagens politik får höginkomsttagare med ägt boende statligt stöd för att renovera köket i stället för att våra gemensamma medel används till att energieffektivisera där det behövs. Jämför det med 1970-talet då Sverige lyckades ställa om alla bostäder från oljeuppvärmning.

Klimatpolitiken som riktats till privatpersoner har bestått av dels ekonomiska bidrag eller avdrag som kräver stor insats av egna pengar, dels skatter som ska styra människor till att konsumera mer klimatsmart. Stöden för att investera i grön teknik i hemmet har främst gått till den tiondel av befolkningen som har högst inkomster. Av elbilsstödet har 82 procent gått till storstadskommuner och där främst till höginkomsttagare. Samtidigt har vanligt folk fått betala med skattemedel till bidrag och avdrag och med höga elräkningar om deras hus fortsatt värms upp med direktverkande el och höga bränslepriser för bilen. Det har varit en politik med morötter till de rika och piskor till alla andra.

Mycket av klimatpolitiken har varit inriktad på ny teknik, snarare än att möjliggöra för många människor att förändra sitt beteende så att utsläppen minskar. Vi behöver i högre utsträckning väga in beteendet i klimatpolitiken. Investeringar i bland annat

transportinfrastruktur, samhällsplanering och stöd behöver utformas för att möjliggöra och gynna beteenden som leder till lägre utsläpp. Dessa behöver utformas så att alla får möjlighet att ställa om oavsett inkomstnivå, kön och bostadsort.

Det behövs även en medvetenhet om att olika hushållsgrupper har olika förutsättningar. Energisystemet kommer alltmer förlita sig på efterfrågefleksibilitet för att fungera. Idén är att olika pris vid olika tid ska leda till ett mer effektivt nyttjande av elnätet för att undvika effektbrist. Kvinnor tar fortfarande ett mycket större ansvar för hushållsarbetet och forskning visar att det är kvinnor som tvingas ändra sin dagsrytm för att utföra sysslor som tvätt och disk när energipriset är lågt. Barnfamiljer har svårt att anpassa sitt hushållsarbete till tider då elpriset är lågt och riskerar därför att drabbas hårdare ekonomiskt när vi förväntas använda energi flexibelt.

Den teknikdrivna klimatpolitiken har dessutom varit orättvist utformad och gynnat höginkomsttagare. De som har haft resurser att investera i ny teknik har både premierats med subventioner för själva investeringen och med lägre kostnader när tekniken har sänkt el- eller bränsleförbrukningen. Till exempel har den subvention som villaägare har kunnat få för att gå från direktverkande el till vattenburna system betalat en så liten del av investeringen att endast hushåll med högre inkomster, eller högre värderade hus som går att belåna, har kunnat ta del av subventionen. Många hushåll med lägre inkomster har inte kunnat investera i ett nytt värmesystem och istället behövt lägga en stor del av sina inkomster på elräkningar när elpriserna har ökat.

I dag saknas reformer för att alla bostäder ska bli energieffektiva – både ägda och hyrda. Sverige behöver även bygga nya bostäder som vanliga människor har råd med, och då måste utsläppen från nybyggnation minska kraftigt. Vi behöver också rusta våra boenden för ett förändrat klimat. Det finns redan lösningar för att minska byggandets klimatpåverkan, till exempel cirkulärt byggande, byggande i trä och betong med halverad klimatpåverkan, men den aktiva bostadspolitik som behövs för att kombinera klimatsmart byggande med hög byggtakt och låga kostnader saknas.

Hur kommer problemen att utvecklas?

Om världens befolkning inte lyckas minska utsläppen kommer problemen bli värre. Varje år kommer rapporter om nya rekord i högst uppmätta temperaturer i både luft och hav. Ju längre vi väntar med att minska utsläppen desto mer drakoniska insatser kommer behövas. De fattigaste kommer att drabbas hårdast.

I Sverige förs nu, för första gången på tjugo år, en politik som ökar utsläppen. Det görs inte de investeringar som krävs för att klimatomställningen ska fungera för vanligt folk. Det görs inte heller de investeringar som krävs för att omställningen fortsatt ska fungera för industrin. Risken är stor att företag väljer att i stället investera i andra länder och att jobb därmed försvinner från Sverige.

Statens otillräckliga stöd till kommuner och regioner försvårar det lokala klimatarbetet. Klimatsäkring kräver stora investeringar som ekonomiskt pressade kommuner har svårt att genomföra. Regioners pressade ekonomi ökar risken för nedskärningar eller höjda avgifter i kollektivtrafik eftersom verksamheten konkurrerar med sjukvården.

Dessutom kommer regeringens politik bidra till att ökad ojämlikhet i samhället vilket ökar otryggheten och gör det svårare för vanligt folk att investera i omställning.

Bilaga 1. Möten med personer och organisationer

Forskare

- Staffan Laestadius professor emeritus i industriell utveckling vid Kungliga Tekniska Högskolan
- Johanna Siebert och Florian Ranft, Das Progressives Zentrum, Berlin
- John Hassler, prof Makroekonomi, Stockholms universitet
- Jenny von Platten, The International Institute for Industrial Environmental Economics (IIIEE)
- Sverker Jagers, Göteborgs universitet och klimatledarskapsnoden Uppsala universitet,
- Jens Portinson Hylander, forskare på Lunds universitet
- Karin André, Katarina Axelsson, Åsa Gerger Swartling and Maria Xylia, forskare vid Stockholm Environment Institute

Företrädare för organisationer

- Gabriel Wikström, nationell samordnare Agenda 2030
- Fackliga ledare Mellannorrland
- Lisa Nåbo, SSU
- Annika Strandhäll, S-kvinnor
- Emma Fastesson-Lindgren, S-studenter
- Annelie Karlsson, vice ordförande för Handels, och Ola Palmgren, utredare Handels
- Anna Almqvist, LO-ekonom och Marika Palmér Rivera, utredare LO
- Helene Fritzon och Annie Ross. Europaparlamentet

Möten med partiorganisationen

Gruppens medlemmar har träffat partiorganisationen på en mängd möten från norr till söder. Vid två tillfällen, 30 juni samt 23 oktober, har gruppen genomfört webinarier öppna för partiets medlemmar.

Vid uppstartswebinarium 30 juni 2023 var följande talare inbjudna:

- Peter Larsson, regeringens samordnare för grön omställning
- Johan Hall och Marika Palmér Rivera, utredare LO
- Peter Brander, Boverket
- Jens Portinson Hylander, forskare Lunds universitet
- Lovisa Arvidsson, politisk redaktör på Länsstidningen Östersund

Bilaga 2 Några referenser

André, K., Axelsson, K., Dawkins, E. and Gerger Swartling, Å. (2021). *Drivkrafter för hållbar konsumtion på lokal nivå: Svenska kommuners roll och möjligheter*. Slutrapport för Naturvårdsverket.

Axelsson, K., Dawkins, E., Rahmati-Abkebar, M. och Broekhoff, D. (2022). *Konsumtionskompassen: ett digitalt verktyg för att förstå klimatpåverkan från konsumtion på lokal nivå*.

Bergquist, Magnus m.fl. (2022) ”Meta-analyses of fifteen determinants of public opinion about climate change taxes and laws” *Nature Climate Change*

Duus-Otterström, Göran m.fl. (2022) ”Att mota Olle på andra sidan grind – svenskarnas uppfattningar om klimatanpassningsåtgärder” kapitel i *Du sköra nya värld. SOM-undersökningen 2021*. SOM-rapport nr 81

Hassler, John (2023) *Sveriges klimatstrategi. 46 förslag för klimatomställningen i ljuset av Fit-For-55*

Laestadius, Staffan (2013), *Klimatet och välfärden*, (2018) *Klimatet och omställningen*, (2021) *En strimma av hopp* (2023/2024) *Större än du nånsin tror*

Ranft, Florian m.fl (2022) *Disregarded. Structurally weak but rich in experience. Regional perspectives and their significance for the Great Transformation*.

Oxfam (2020) *Svensk klimatjämlighet. Behovet av en rättvis omställning* (ny rapport kommer 20 november 2023)

von Platten, Jenny (2023) ”(Dold) energifattigdom i Sverige”. Bokkapitel i *Ovisshetens tid*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

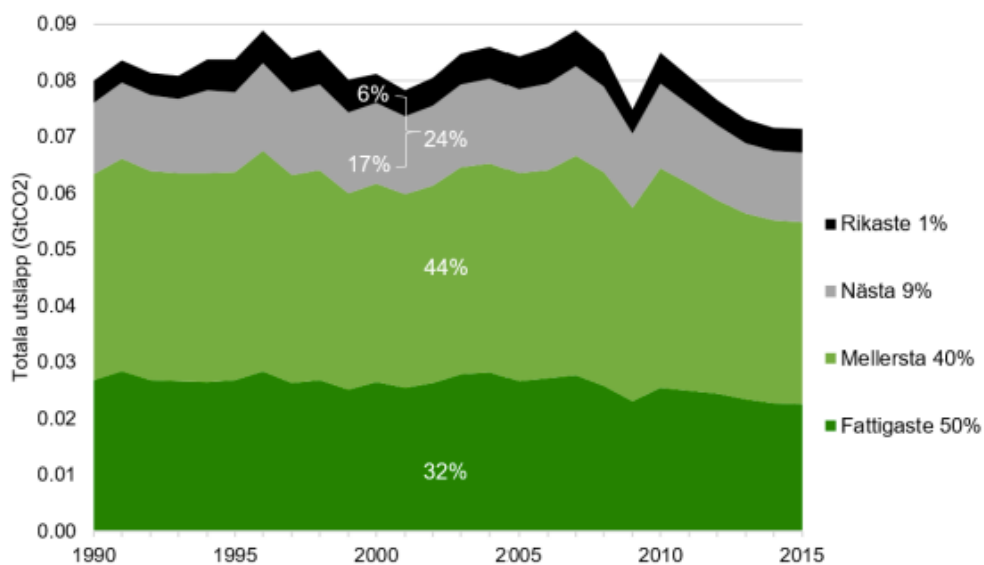
Xylia, Maria, & Suljada, T. (2023). *Short- and long-term impacts of the energy crisis in Sweden*. Stockholm Environment Institute.

Pågående forskningsprojekt Stockholms Environment Institute: FORTE JUSTIT om transportarbetares syn på elektrifiering, digitalisering och automatisering. Finns snart konferenspaper.

Bilaga 3 Några diagram

Det är vanligt folk som har minskat sina utsläpp, inte de rikaste.

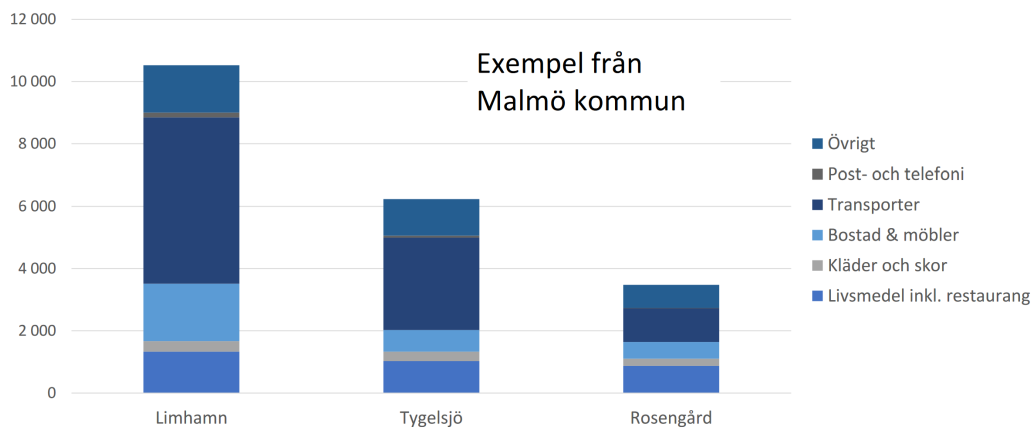
Figur 1: Totala utsläpp (miljarder ton CO₂) mellan 1990–2015 och andelar (%) av kumulativa utsläpp per inkomstgrupp⁸

Källa: Oxfam (2020) *Svensk klimatjämlighet. Behovet av en rättvis omställning*

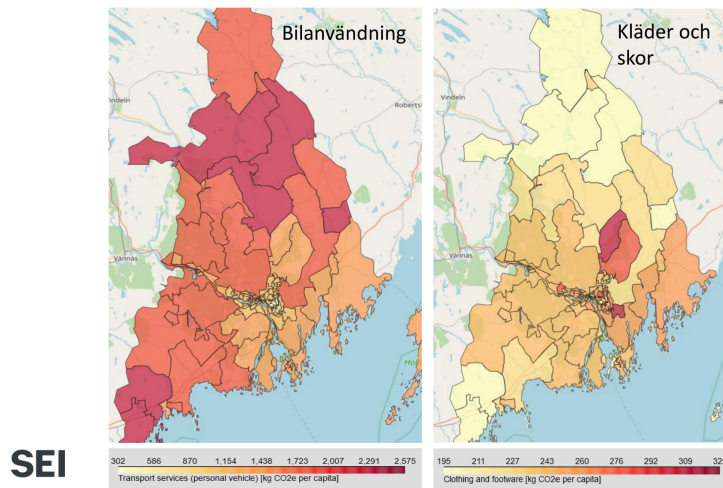
Klimaträttvisa

– Målsättningen om en jämnare fördelning av tillgängliga resurser

Källa: Konsumtionskompassen. Stockholm Environment Institutet, SEI, utsläpp av boende i olika delar av Malmö kommun.

Stora skillnader i fotavtryck inom kommunerna
- visar på behov av riktade styrmedel och åtgärder

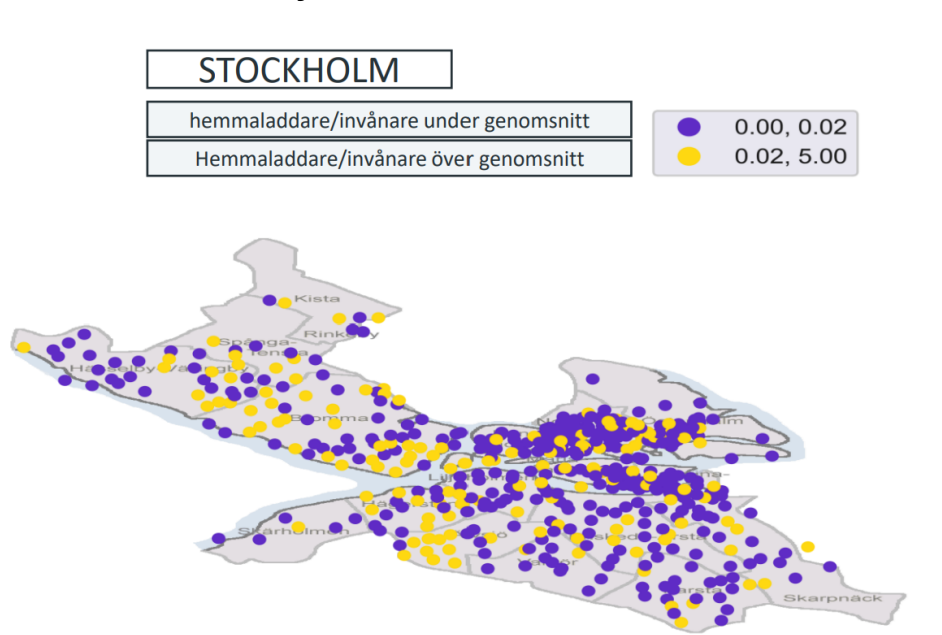

Exempel:
Umeå
kommun

[Konsumtionskompassen, SEI, 2022](#)

Källa: Konsumtionskompassen. Stockholm Environment Institutet, SEI

Hemmaladdare ojämnt fördelade även inom storstäder.

Källa: Xylia, M. and Joshi, S. (2022) A three-dimensional view of charging infrastructure equity. Stockholm Environment Institute

Stora delar av Stockholm, lila prickar, har lägre andel hemmaladdare än genomsnittet i landet.